

- ❖ Puncte de extrem pentru funcții de două și mai multe variabile
- ❖ Extreme condiționate pentru funcții de două variabile
- ❖ Cea mai mare și cea mai mică valori a unei funcții de două variabile pe un domeniu închis și mărginit

Puncte de extrem pentru funcții de două variabile

Fie funcția $z = f(x, y)$ definită pe un domeniu $D \in \mathbb{R}^2$, iar $M_0(x_0, y_0)$ un punct interior al domeniului D .

Definiție. Punctul $M_0(x_0, y_0)$ se numește punct de **maxim (minim) local**, dacă există o vecinătate V a lui $M_0(x_0, y_0)$, astfel încât pentru orice $M(x, y)$ din $V \cap D(f)$ avem că $f(x_0, y_0) \geq f(x, y)$ ($f(x_0, y_0) \leq f(x, y)$).

Punctele de maxim și cele de minim local se numesc **puncte de extrem local**. Valorile funcției în punctele de maxim și cele de minim local se numesc **maximele**, respectiv **minimele funcției**. Minimele și maximele funcției se mai numesc sau **extreme ale funcției**.

Analog se definesc punctele de extrem pentru funcții de trei și mai multe variabile.

Exemplu. Fie funcția $f(x, y) = (x + 3)^2 + (y - 4)^2 + 5$. Avem că $M(-3, 4)$ este punct de minim, deoarece pentru orice $M(x, y)$ avem $f(x, y) \geq 5 = f(-3, 4)$.

Definiția de mai sus poate fi “tratată” și în felul următor. Fie $x = x_0 + \Delta x$, $y = y_0 + \Delta y$. Atunci creșterea funcției este $\Delta f(x_0, y_0) = f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0)$ și

- **Dacă $\Delta f(x_0, y_0) < 0$ pentru creșterile $\Delta x, \Delta y$ mici ale argumentelor, atunci $M_0(x_0, y_0)$ este punct de maxim;**
- **Dacă $\Delta f(x_0, y_0) > 0$ pentru creșterile $\Delta x, \Delta y$ mici ale argumentelor, atunci $M_0(x_0, y_0)$ este punct de minim.**

Remarcă. Definițiile de mai sus se formulează analog pentru funcțiile de n variabile.

Teoremă (condițiile necesare de existență a punctului de extrem). Dacă $M_0(x_0, y_0)$ este punct de extrem și există derivatele parțiale finite $z'_x(x_0, y_0)$, $z'_y(x_0, y_0)$, atunci $z'_x(x_0, y_0) = z'_y(x_0, y_0) = 0$.

Demonstrație. Într-adevăr, dacă $y = y_0$, atunci $f(x, y_0)$ este funcție de o singură variabilă x , pentru care x_0 este punct de extrem. Conform teoremei Fermat $f'_x(x_0, y_0) = 0$. Analog $f'_y(x_0, y_0) = 0$.

Această teoremă nu reprezintă și condiții suficiente. De exemplu, fie funcția $f(x, y) = x^2 - y^2$. Evident, $z'_x = 2x, z'_y = -2y$ și $z'_x(0,0) = z'_y(0,0) = 0$, dar punctul $M_0(0,0)$ **nu** este punct de extrem, graficul acestei funcții este “șaua”, iar $(0,0)$ este punct “șă”.

Definiție. 1. Punctul $M_0(x_0, y_0)$ în care derivatele parțiale se anulează simultan, se numește **punct staționar**.

2. Punctul $M_0(x_0, y_0)$ în care derivatele parțiale se anulează simultan sau cel puțin una nu există, se numește **punct critic**.

Fie funcția $z = f(x, y)$ și $M_0(x_0, y_0)$ un punct, în care există derivatele parțiale de ordinul doi și sînt continue. Notăm cu

$$H(M_0) = \begin{pmatrix} z''_{xx}(M_0) & z''_{xy}(M_0) \\ z''_{yx}(M_0) & z''_{yy}(M_0) \end{pmatrix},$$

numită **matrice hessiană** (Hesse) a punctului $M_0(x_0, y_0)$. Notăm minorii principali

$$\Delta_1 = z''_{xx}(M_0), \quad \Delta_2 = \begin{vmatrix} z''_{xx}(M_0) & z''_{xy}(M_0) \\ z''_{yx}(M_0) & z''_{yy}(M_0) \end{vmatrix}.$$

Teoremă. Fie că funcția $z = f(x, y)$ are derivate parțiale pînă la ordinul 3, inclusiv, continue în careva domeniu ce conține punctul staționar $M_0(x_0, y_0)$.

- 1) Dacă $\Delta_1 > 0$ și $\Delta_2 > 0$, atunci $M_0(x_0, y_0)$ este **punct de minim**.
- 2) Dacă $\Delta_1 < 0$ și $\Delta_2 > 0$, atunci $M_0(x_0, y_0)$ este **punct de maxim**.
- 3) Dacă $\Delta_2 < 0$, atunci $M_0(x_0, y_0)$ nu este punct de extrem (este **punct “șă”**).
- 4) Dacă $\Delta_2 = 0$, atunci nu putem afirma nimic despre $M_0(x_0, y_0)$ (este nevoie de un studiu suplimentar)

Teorema de mai sus poate fi demonstrată folosind formula Taylor pentru funcții de 2 variabile.

Exemplu. Să se găsească punctele de extrem ale funcției $z = x^3 + 6xy + 3y^2 - 9x$.

Găsim punctele staționare ale funcției. Avem $z'_x = 3x^2 + 6y - 9$, $z'_y = 6x + 6y$. Rezolvăm

$$\text{sistemul } \begin{cases} z'_x = 0, \\ z'_y = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} 3x^2 + 6y - 9 = 0, \\ 6x + 6y = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} y = -x, \\ 3x^2 - 6x - 9 = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} y = -x, \\ \begin{cases} x = -1 \\ x = 3 \end{cases} \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \begin{cases} x = -1 \\ y = 1 \end{cases} \\ \begin{cases} x = 3 \\ y = -3 \end{cases} \end{cases},$$

Avem două puncte staționare $M_1(-1,1)$ și $M_2(3,-3)$. Găsim derivatele parțiale de ordinul doi $z''_{xx} = 6x$, $z''_{xy} = z''_{yx} = 6$, $z''_{yy} = 6$ Matricea hessiană a punctului $M_1(-1,1)$ este

$$\Delta_1 = u''_{x_1x_1}(M_0), \quad \Delta_2 = \begin{vmatrix} u''_{x_1x_1}(M_0) & u''_{x_1x_2}(M_0) \\ u''_{x_2x_1}(M_0) & u''_{x_2x_2}(M_0) \end{vmatrix}, \quad \Delta_3 = \begin{vmatrix} u''_{x_1x_1}(M_0) & u''_{x_1x_2}(M_0) & u''_{x_1x_3}(M_0) \\ u''_{x_2x_1}(M_0) & u''_{x_2x_2}(M_0) & u''_{x_2x_3}(M_0) \\ u''_{x_3x_1}(M_0) & u''_{x_3x_2}(M_0) & u''_{x_3x_3}(M_0) \end{vmatrix}, \quad \dots,$$

$$\Delta_n = \begin{vmatrix} u''_{x_1x_1}(M_0) & u''_{x_1x_2}(M_0) & \dots & u''_{x_1x_n}(M_0) \\ u''_{x_2x_1}(M_0) & u''_{x_2x_2}(M_0) & \dots & u''_{x_2x_n}(M_0) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ u''_{x_nx_1}(M_0) & u''_{x_nx_2}(M_0) & \dots & u''_{x_nx_n}(M_0) \end{vmatrix}$$

4. Dacă $\Delta_1 > 0, \Delta_2 > 0, \dots, \Delta_n > 0$, atunci M_0 este punct de minim.
5. Dacă $\Delta_1 < 0, \Delta_2 > 0, \dots, (-1)^n \Delta_n > 0$, atunci M_0 este punct de maxim.
6. Dacă toți $\Delta_i \neq 0$, iar semnele lor variază altfel decât în cazurile de mai sus, atunci M_0 nu este punct de extrem.
7. Dacă măcar un $\Delta_i = 0$, atunci nu putem afirma nimic și este nevoie de cercetat acest punct suplimentar.

Exemplu. Să se găsească punctele de extrem ale funcției

$$u = f(x, y, z) = x^2 + y^2 + z^2 - 2x - 4y - 6z.$$

Găsim punctele staționare ale funcției. Avem $u'_x = 2x - 2$, $u'_y = 2y - 4$, $u'_z = 2z - 6$.

Rezolvăm sistemul $\begin{cases} u'_x = 0, \\ u'_y = 0, \\ u'_z = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = 1, \\ y = 2, \\ z = 3 \end{cases}$. Punctul $M(1,2,3)$ este punct staționar. Găsim

derivatele parțiale de ordinul doi

$$u''_{xx} = 2, u''_{xy} = u''_{yx} = 0, u''_{xz} = u''_{zx} = 0, u''_{yy} = 2, u''_{yz} = u''_{zy} = 0, u''_{zz} = 0.$$

Matricea hessiană a punctului $M(1,2,3)$ este $H(M) = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$. Minorii principali

sunt $\Delta_1 = 2 > 0$, $\Delta_2 = \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ 0 & 2 \end{vmatrix} = 4$, $\Delta_3 = \begin{vmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \end{vmatrix} = 8 > 0$. Deci $M(1,2,3)$ este punct de minim.

Extreme condiționate pentru funcții de două variabile

La rezolvarea unor probleme, legate de extremele funcției, variabilele independente sunt „dependente” printr-o relație funcțională. Fie că se cere de găsit punctele de extrem ale

funcției, de exemplu de două variabile $z = f(x, y)$, unde variabilele x și y sunt legate de relația $\varphi(x, y) = 0$. În acest caz punctele de extrem sînt numite **puncte de extrem condiționat**. În acest caz este evident că numai o variabilă (fie x) este independentă, iar cealaltă $-y$ (din relația $\varphi(x, y) = 0$) – dependentă. Problema despre punctele de extrem poate fi rezolvată înlocuind în $z = f(x, y)$ valoarea lui y exprimată prin x , găsită din relația $\varphi(x, y) = 0$, obținînd astfel z funcție de o singură variabilă x și studiind-o la extrem prin metode cunoscute.

Exemplu. Să se găsească punctele de extrem condiționat ale funcției $z = x^2 + y^2 - xy + x + y - 4$ cu condiția $x + y + 3 = 0$.

Din condiție rezultă că $y = -x - 3$, de unde

$z = x^2 + (-x - 3)^2 - x(-x - 3) + x + (-x - 3) - 4$, sau $z = g(x) = 3x^2 + 9x + 2$. Pentru funcția $g(x)$ avem: $g'(x) = 6x + 9$, de unde ușor se arată că $x = -3/2$ este punct de minim pentru funcția $g(x)$, iar $M\left(-\frac{3}{2}, -\frac{3}{2}\right)$ este punct de minim pentru funcția z .

Problema poate fi rezolvată prin altă metodă, fără a exprima y prin x (metodă “bună” mai ales în cazul cînd exprimarea lui y prin x este dificilă sau chiar imposibilă). Din relația $z = f(x, y)$ avem $\frac{dz}{dx} = \frac{\partial z}{\partial x} \frac{dx}{dx} + \frac{\partial z}{\partial y} \frac{dy}{dx} = \frac{\partial z}{\partial x} + \frac{\partial z}{\partial y} \frac{dy}{dx}$. În punctele de extrem avem $\frac{dz}{dx} = 0$, de

unde $\frac{\partial z}{\partial x} + \frac{\partial z}{\partial y} \frac{dy}{dx} = 0$. Derivînd după x ambele părți ale relației $\varphi(x, y) = 0$, obținem

$\frac{\partial \varphi}{\partial x} + \frac{\partial \varphi}{\partial y} \frac{dy}{dx} = 0$. Înmulțind ultima relație la λ și adunînd-o la penultima, obținem

$\frac{\partial z}{\partial x} + \frac{\partial z}{\partial y} \frac{dy}{dx} + \lambda \left(\frac{\partial \varphi}{\partial x} + \frac{\partial \varphi}{\partial y} \frac{dy}{dx} \right) = 0$ sau $\left(\frac{\partial z}{\partial x} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial x} \right) + \left(\frac{\partial z}{\partial y} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial y} \right) \frac{dy}{dx} = 0$ - egalitate justă

pentru orice punct de extrem. Alegem λ astfel încît $\frac{\partial z}{\partial y} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial y} = 0$, de unde $\frac{\partial z}{\partial x} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial x} = 0$.

Obținem sistemul
$$\begin{cases} \frac{\partial z}{\partial x} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial x} = 0, \\ \frac{\partial z}{\partial y} + \lambda \frac{\partial \varphi}{\partial y} = 0, \\ \varphi(x, y) = 0 \end{cases}$$
 cu trei necunoscute x, y și λ . Sistemul reprezintă condiții

necesare pentru extremele condiționate. Pentru a determina dacă punctele găsite sunt puncte de extrem trebuie un studiu suplimentar.

Observăm că părțile stîngi ale ecuațiilor sistemului de mai sus sunt derivate parțiale ale funcției de trei variabile $F(x, y, \lambda) = f(x, y) + \lambda\varphi(x, y)$, numită **funcția Lagrange**, iar λ - **multiplicator Lagrange**. Astfel pentru a găsi punctele de extrem condiționat ale funcției $z = f(x, y)$, legate de condiția $\varphi(x, y) = 0$, alcătuim funcția auxiliară Lagrange $F(x, y, \lambda)$, găsim derivatele parțiale după x, y și λ . Apoi găsim punctele staționare (x_0, y_0, λ_0) ale funcției F , și respectiv (x_0, y_0) - **punctele staționare condiționat** ale funcției z .

Teoremă. Fie $M_0(x_0, y_0)$ un punct staționar condiționat ale funcției $z = f(x, y)$ cu funcția Lagrange $F(x, y, \lambda) = f(x, y) + \lambda\varphi(x, y)$. Fie că $z = f(x, y)$ și $F(x, y, \lambda)$ sunt continui în $M_0(x_0, y_0)$, respectiv $M'_0(x_0, y_0, \lambda_0)$, împreună cu derivatele lor pînă la ordinul

doi inclusiv. Fie $\Delta = - \begin{vmatrix} 0 & \varphi'_x(M_0) & \varphi'_y(M_0) \\ \varphi'_x(M_0) & F''_{xx}(M'_0) & F''_{xy}(M'_0) \\ \varphi'_y(M_0) & F''_{yx}(M'_0) & F''_{yy}(M'_0) \end{vmatrix}$. Atunci dacă $\Delta < 0$, $M_0(x_0, y_0)$ este

punct de maxim condiționat; dacă $\Delta > 0$, $M_0(x_0, y_0)$ este punct de minim condiționat pentru funcția $z = f(x, y)$.

Metoda de determinare a punctelor de extrem condiționat, expusă mai sus, se numește **metoda multiplicatorilor Lagrange**.

Să examinăm exemplul de mai sus folosind metoda multiplicatorilor Lagrange.

Exemplu. Să se găsească punctele de extrem condiționat ale funcției $z = x^2 + y^2 - xy + x + y - 4$ cu condiția $x + y + 3 = 0$.

Funcția Lagrange este $F(x, y, \lambda) = x^2 + y^2 - xy + x + y - 4 + \lambda(x + y + 3)$. Găsim derivatele parțiale ale ei: $F'_x = 2x - y + 1 + \lambda$, $F'_y = 2y - x + 1 + \lambda$, $F'_\lambda = x + y + 3$. Găsim punctele

staționare ale funcției F :
$$\begin{cases} 2x - y + 1 + \lambda = 0, \\ 2y - x + 1 + \lambda = 0, \\ x + y + 3 = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = -3/2, \\ y = -3/2, \\ \lambda = 1/2 \end{cases}$$
 Deci, $(-3/2, -3/2, 1/2)$ este

punct staționar al funcției F , iar $(-3/2, -3/2)$ este punct staționar condiționat al funcției z .

Avem $\varphi'_x = 1, \varphi'_y = 1, F''_{xx} = 2, F''_{yy} = 2, F''_{xy} = -1, F''_{yx} = -1$, și $\Delta = - \begin{vmatrix} 0 & 1 & 1 \\ 1 & 2 & -1 \\ 1 & -1 & 2 \end{vmatrix} = 6 > 0$, de unde $(-3/2, -3/2)$

este punct de minim condiționat al funcției z .

funcției F : $F'_x = y + 2\lambda x$, $F'_y = x + 2\lambda y$, $F'_\lambda = x^2 + y^2 - 1$. Rezolvăm sistemul
$$\begin{cases} y + 2\lambda x = 0, \\ x + 2\lambda y = 0, \\ x^2 + y^2 - 1 = 0 \end{cases}$$

Obținem următoarele puncte staționare ale funcției F :

$$M'_1\left(-\frac{1}{\sqrt{2}}; -\frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{2}\right), \quad M'_2\left(\frac{1}{\sqrt{2}}; \frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{2}\right), \quad M'_3\left(\frac{1}{\sqrt{2}}; -\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{2}\right), \quad M'_4\left(-\frac{1}{\sqrt{2}}; \frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{2}\right)$$

și respectiv punctele staționare condiționate ale funcției z :

$$M_1\left(-\frac{1}{\sqrt{2}}; -\frac{1}{\sqrt{2}}\right), \quad M_2\left(\frac{1}{\sqrt{2}}; \frac{1}{\sqrt{2}}\right), \quad M_3\left(\frac{1}{\sqrt{2}}; -\frac{1}{\sqrt{2}}\right), \quad M_4\left(-\frac{1}{\sqrt{2}}; \frac{1}{\sqrt{2}}\right).$$

Găsim $z(M_1) = z(M_2) = \frac{1}{2}$, $z(M_3) = z(M_4) = -\frac{1}{2}$. Comparând valorile obținute cu

$z(0,0) = 0$, avem că cea mai mare valoare a funcției pe domeniul dat este $\frac{1}{2}$, iar cea mai mică este $-\frac{1}{2}$.